

LESZEK TYMIAKIN

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej

Recenzja

Recenzja książki Haliny Wiśniewskiej pt. *Polszczyzna w utworach Elżbiety Drużbackiej, poetki saskiej (1698–1765). Rozważania lingwistyczno-kulturowe*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2016, 238 ss.

Halina Wiśniewska interesuje się polskim barokiem od wielu lat, a dowodem tej fascynacji są studia opisujące język epoki, przede wszystkim siedemnasto- i osiemnastowieczną gramatykę oraz leksykę. Obok kilkudziesięciu szkiców poświęconych socjolektom (np. rzemieślników, urzędników, uczonych) oraz idiolektom (m.in. Szymona Szymonowica, Wespazjana Kochowskiego) powstały również książki monograficzne, spośród których wypada tu wymienić chociażby: *Polszczyznę przemyską wieków XVII–XVIII* (Wrocław 1975), *Stylistyczne i socjalne odmiany polszczyzny lublinian XVII wieku* (Lublin 1978), *Kulturalną polszczyznę XVII wieku (na przykładzie Zamościa)* (Lublin 1994), *Ludzi i zdarzenia w barokowym Zamościu* (Lublin 1996), *Uciechy miłości i wojowania w wierszach Jana Andrzeja Morsztyna (1621–1693)* (Lublin 2010)¹. W każdej z nich H. Wiśniewska w twórczy sposób łączy erudycję lingwistyczną z analizą socjologiczną, stylistyczną historyczną, przybliżając obraz barokowej kultury i przyczyniając się tym samym do jej lepszego poznania.

¹ Przywołajmy w tym miejscu także dwa inne opracowania poświęcone poecie szesnastowiecznemu: *Renesansowe życie i dzieło Sebastiana Fabiana Klonowica* (Lublin 2006) oraz *Sebastian Fabian Klonowic. Urzędnik i poeta królewskiego miasta Lublina* (Lublin 2010), a także *Polszczyznę przez wieki* (Łódź 2009) czy *Ignacego Krasieckiego dubiecka przestrzeń ojczyzna (studium lingwistyczno-kulturowe)* (Dubiecko 2011).

Już ta wstępna, krótka wzmianka dowodzi, że autorka jest badaczem bardzo dobrze znającym realia czasów saskich, świetnie orientującym się w ówczesnych zwyczajach czy w bliższych lub dalszych koligacjach rodzinnych. Świadcstwo tej wiedzy daje także recenzowana pozycja. Książka o zapomnianej, choć powoli na nowo odkrywanej poetce² stanowi niejako naturalną kontynuację wcześniejszych naukowych poszukiwań lubelskiej językoznawczyni. Mowa tu nie tylko o *Świecie płci żeńskiej baroku zaklętym w słowach* (Lublin 2003), pokazującym staropolską strukturę społeczną i rodzaje ról pełnionych w niej przez kobiety, ale przede wszystkim o wydanym w 2013 roku *Milczeniu i pisaniu małopolskich pań w wiekach XVI–XVIII* (Lublin). Przypomnijmy, że w opracowaniu tym zostały nakreślone sylwetki renesansowych, barokowych i oświeceniowych kobiet, które z niejednakowym sukcesem i z odmiennych przyczyn podejmowały próby literackie lub były adresatkami tekstów pisanych przez mężczyzn. Znajdziemy tam portrety pań mających różną pozycję społeczną, począwszy od stanu włościańskiego (Agnieszka Machówna), a skończywszy na córce polskiego króla (Teresa Kunegunda z Sobieskich Wittelsbach, elektorowa Bawarii). W zbiorze dwunastu reprezentantek „płci białej” (obok wspomnianych wyżej także mieszczek, przedstawicielek szlachty i magnaterii) sięgnięto po biografię i/lub twórczość Agnieszki Acernusowej, Katarzyny Zamoyskiej, Ewy Anny Pszonczyny, Gryzeldy Konstancji Wiśniowieckiej, Teofili z Morsztynów Rejowej, Anny Stanisławskiej, Marianny Zofii Sieniawskiej, Barbary Sanguszkowej, Anny z Krasieckich Charczewskiej oraz – właśnie – Elżbiety z Kowalskich Drużbackiej. Fakty dotyczące życia i dorobku poetyckiego tej ostatniej H. Wiśniewska znacząco rozwinęła, poszerzyła, szczegółowo omówiła w najnowszej monografii.

Praca ma przejrzystą kompozycję. Składa się z dwóch części podstawowych i tyłuż komplementarnych, poprzedzonych *Słowem wstępnym*, dobrze wprowadzającym w rekonstruowaną i analizowaną rzeczywistość barokowo-językową. Tu również został jasno określony cel pracy razem z wyrażonym przekonaniem, że po lekturze publikacji czytelnik będzie „w stanie lepiej zrozumieć oraz ocenić czasy saskie w Rzeczypospolitej szlacheckiej, o których niewiele do tej pory wiemy” (s. 11).

Część pierwsza, opowiadająca koleje losu Drużbackiej, została podzielona na rozdziały wyznaczane miejscem jej dłuższego pobytu. Mamy tu więc wydarzenia z dzieciństwa i okresu panieństwa liryczki, spędzonych przede wszystkim w Sieniawie, ale i w innych dobrach księżnej Elżbiety z Lubomirskich Sieniawskiej. Interesująco pokazano Cieplice oraz Rzemień – miejscowości związane z mał-

² Confer: K. Stasiewicz, *Elżbieta Drużbacka. Najwybitniejsza poetka czasów saskich* (Olsztyn 1992) albo T. Rittel, *Elżbieta Drużbacka. Język i tekst* (Kraków 2007) czy *Elżbieta Drużbacka. Gałtunki mowy w odmianie literackiej. Studium lingwistyczne* (Kraków 2014).

żeństwem i wdowieństwem poetki, a także jej lata dojrzałe, przeżyte w Tarnowie i Wojsławiu.

Następnie, w najobszerniejszej części drugiej, przeprowadzono gruntowne analizy tekstów „poetki saskiej”, formułując przemyślane sądy dotyczące zjawisk z zakresu: ortografii, fonetyki, słowotwórstwa, fleksji, składni, szczególnie dużo uwagi poświęcając zagadnieniom leksykalnym i stylistycznym. Rzeczowemu, uporządkowanemu opisowi towarzyszy wnikliwy komentarz dotyczący terminologii urzędowej, prawniczej, wojskowej. Trafne spostrzeżenia odnoszą się do wyrazów rzadkich, egzotycznych, uszczypliwych czy afektonimów oraz wszelkich innych jednostek leksykalnych składających się na „miłośny” słownik tematyczny. Z obecnymi w utworach Drużbackiej polisemantyzmami związane finezyjne gry językowe, obok których pokazano zalety zaskakujących odbiorcę point i szychów. Wyeksponowano niebanalne użycie frazeologizmów i przysłów. Co warto podkreślić, H. Wiśniewska ze znanstwem przygląda się także różnorodności gatunkowej analizowanych utworów.

Bardzo ciekawym zagadnieniem są również zaprezentowane przez autorkę językowe i tematyczne innowacje dostrzeżone w dokonaniach sarmackiej poetki. Opisowi poddano m.in.: kwestię małżeństwa, religijności Polaków, urodę natury, sprawy obyczajowe, przybliżono konceptualizację pojęcia „starości” i „szczęśliwości”, przywołano rodzimą leksykę onomastyczną i zestawiono ją z nazwami cudzoziemców (mieszkańców „postronnych narodów”).

Ostatnia część funkcjonuje jako potrzebne uzupełnienie trzech wcześniejszych rozdziałów publikacji. Czytelnik znajdzie tu oceny komplementujące literacką spuściznę Drużbackiej, sformułowane przez dawnych badaczy, jak też zwięzłą analizę pokazującą znaczenie poetki dla polskiej literatury. Całości dopełniają opinie współczesnych językoznawców i historyków literatury oraz bogata bibliografia. Podsumowując, wypada stwierdzić, iż starannie wydana praca Haliny Wiśniewskiej *Polszczyzna w utworach Elżbiety Drużbackiej, poetki saskiej (1698–1765). Rozważania lingwistyczno-kulturowe* to bardzo cenne studium na temat historii literatury i języka polskiego. Zawiera ono rzetelne i pogłębione analizy tekstów poetyckich oraz liczne odniesienia do burzliwej przeszłości Polski. Lubelska badaczka umiejętnie łączy wymiar jednostkowy (biografia tytułowej postaci) z kontekstem ogólniejszym: narodowym, społecznym, obyczajowym, kulturowym. Recenzowana monografia ze swadą godną pochwały opowiada o losach kobiety niewątpliwie utalentowanej literacko, a jednocześnie niezwykle zaradnej życiowo. Tego rodzaju nieczęste połączenie daje w efekcie opowieść barwną, żywą, tym cenniejszą, że konstruowaną z wykorzystaniem bogatego aparatu naukowego – z jednej strony, z drugiej zaś – napisaną w sposób przystępny dla każdego czytelnika zainteresowanego językiem ojczystym, historią i kultu-

rażą polską. Autorka potrafi popularyzować wiedzę, spajając te wszystkie elementy w udaną całość. Świadoma zalet własnego warsztatu zapowiada też odbiorców swojej pracy, niewątpliwie najtrafniej wyznaczając ich potencjalny krąg: „Książkę tę kierujemy nie tylko do lingwistów, ale także do znawców literatury, historyków oraz pasjonatów–humanistów” (s. 11).